

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ULUSAL KÜLTÜR VE SANATA ETKİSİ**Effect of Globalization Process on National Culture and Art****M. Emin KAYSERİLİ*****Memduha SATIR******ÖZ**

Bu çalışmada, günümüzün en çok tartışılan olgularından biri olan küreselleşmenin, kültür ve sanat üzerindeki etkileri ve bu konu hakkındaki tartışmalar ele alınmaktadır. Çalışmada öncelikle, kültür ve sanatın küreselleşme olgusu tarafından nasıl şekillendirildiği üzerinde durulmaktadır. Ulusal kültür ve sanatın, yerel ve evrensel olma niteliğine tesir eden küreselleşme olgusu ile birlikte yaşanan çelişkilere yer verilmektedir. Küreselleşmenin sanat ve kültüre olan etkisi; tartışmalı olduğu kadar, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu konunun, Kültür ve sanat alanında önemli tartışma konusu olmasının nedeni ise; küreselleşme sürecinin kültür ve sanata olan etkisidir. Küreselleşme çoğu kez günümüzün “evrensel ideoloji”si olarak algılanmaktadır. Küreselleşme sürecinde, modernizmin ve post-modernizmin kültür ve sanata olan etkisi ise, negatif eğilimli bir kavram olup, “şu mu”, “bu mu” ya da “şuna karşı”, “buna karşı” kalıplarıyla ifade edilmesi dikkat çekmektedir. Post-modernizm, modernizme karşı bir tavır gibi görünmesine rağmen, savunduğu birçok görüş modernizmin ardılı olarak görülmektedir. Günümüzde Türk sanatçısı ve aydını, küreselleşme sürecinde yaşanan bu çelişkilerin bilincine vararak hareket etmektedir. Yaşadığı çağa yabancı değil, bilakis çağın gerektirdiği bilgi ve donanımları

ABSTRACT

This paper deals with the effects of globalization concept, today's one of the most disputable subjects, on culture and art as well as the debates on this subject. Firstly, the stress has been laid on the feature of globalization, which is regarded as an outlet for the alterations in the fields of culture and art. Then, national culture and art have been related to the globalization concept which dominates their being local and universal, and the contradictions about the case have been included. As well as being disputable, the effect of globalization on art and culture is an important issue to be taken into account carefully. As for its being an important matter of debate, it stems from fact that the effect of globalization process on culture and art is apparent. Globalization is often perceived as ‘the universal ideology of our present day’. In the process of globalization, the effect of modernism and Post-modernism on culture and art is a concept which tends to be negative and it can be pointed out that this trend is referred with the expressions of ‘Is that?’, ‘Is this?’ or ‘against that’, ‘against this’. Although Post-modernism may be seen as an attitude against modernism, most of the views that it advocates are seen as sequents of modernism. Turkish artists and scholars today act with the conscious of these contradictions being undergone in the process of globalization. And they are on the eve of creating universal masterpieces not by being unfamiliar to the contemporary era that they are living in but by

* Öğr. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, m.eminkayserili@atauni.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, memduha.satir@atauni.edu.tr

kuşanarak, evrensel düzeyde eserler yaratmanın arifesindedir.

putting on the equipments and knowledge that the era requires.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, Kültür, Sanat, Değişim, Postmodernizm, Modernizm

Key Words: Globalization, Culture, Art, Alteration, Postmodernism, Modernism

1. Giriş

1.1. Küreselleşme Sürecinde Kültür ve Sanatta İletişim Değişim

Birçok kavram gibi küreselleşme kavramının da “efradını câmi, ağyarını mâni” bir tarifi yoktur. Bununla birlikte küreselleşme kavramının bir şeyi temsil ettiği bir gerçektir. Ancak buradaki sorun yalnızca kavramın ne anlama geldiğinden ibaret değil, aynı zamanda küreselleşmenin nasıl bir şey olduğuyla da ilgilidir. Ontoloji ve epistemoloji hakkındaki bilgilerimiz çerçevesinde, olgular ya da gerçeklerle o gerçeklerden zihinsel bir soyutlama sonucu elde edilen kavramların birbirlerine özdeş olmadıklarını bilmekteyiz (Can, 2005: 249). Yine de küreselleşme kavramının, tarihsel süreç içerisinde meydana gelen bir takım olgu ve değişimlerle doğrudan bir ilişki içerisinde olduğu da göz ardı edilemez. ‘Globalisation’ veya Türkçemizdeki ifadesiyle ‘küreselleşme’ özellikle 1980’lerden itibaren en sık kullanılan anahtar terimlerden biridir. M. McLuhan’ın *Medyayı Anlamak* adlı eserinden sonra meşhur olan (Aydın, 2002: 11) küreselleşme kavramı, ekonomik, sosyal, psikolojik, politik ve hatta felsefi olarak (Sasaki, 2004: 11) birçok farklı bakışla anlamlandırılabilir. Ancak her tanımlamanın bir sınırlandırma olduğunun farkında olmakla birlikte tanımsız yol alınamayacağının da bilincindeyiz. Bundan dolayı kavramın etimolojisinden hareket ederek, kavramın içeriğinin doğasını da göz önünde bulundurup yaklaşık bir tanımını vermeye çalışacağız.

İngilizce ‘globalization’, Latince ‘globus’dan türemedir. ‘Glob’ ‘küre’, ‘globusterra’ ‘yer küre’ anlamına gelmektedir (Başkaya, 200:325) Globalizasyon kavramı ilk olarak 1961 yılında yayımlanan Webster’s Third New International Dictionary of English Language Unabridged’de yer alır (Sarıtaş, 2006:389) Küreselleşme kavramının analizinde sosyolog UlrichBeck, globalleşme, globalite ve globalizm gibi üç kavramı ayırt eder. Buna göre globalleşme çok boyutlu, ulus aşırı bir süreçtir. Bu süreç ekoloji, kültür, ekonomi, politika ve sivil toplum alanlarındaki oluşumları yan yana, ancak birbirine indirgenemeyen bir şekilde içerir ve artık ulus-devletlerin değil, ulus aşırı aktörlerin ön planda olduğunu gösterir. Globalite kavramı ise bir “dünya toplumu” anlayışı çerçevesinde ülkelerin birbirlerine çok boyutlu ilişkiler ağı içinde bağlı hale gelmelerini anlatır. Globalizm ile kastedilen ise; globalleşme olgusunun içeriğini dünya pazar ekonomisi çerçevesi dâhilinde idrak edilmesini sağlamaya yönelik bir dayatma olarak değerlendirir(Sarıbay, 2004: 38)

Durum böyle olunca, globalleşmeden söz edildiğinde sadece ulus-devletlerin rolünü arka plana iten ve ulus aşırı aktörlerin yön verdiği bir süreci tanımlamakla kalınmıyor aynı zaman da bir politik-ideolojik eğilimi ve toplumları karşılıklı bağlılık ağlarının vücut verdiği “dünya toplumu” gibi sosyolojik bir oluşum da betimlenmiş oluyor (Sarıbay, 2004: 38). Bu bağlamda küreselleşmenin tarafsız bir şekilde gelişen ve sadece olumlu sonuçlar içeren bir olgu olarak değerlendirilemeyeceği açıktır. Birçok küreselleşmeci ve

neoliberal yaklaşımıcı, küreselleşmenin, sermaye, iş fırsatı, tüketiciye seçim yapma şansı ve politik özgürlük sağladığı için olumlu bir gelişme olduğunu iddia eder. Aksi görüşe göre de eşitsizlik ve fakirlik üreten olumsuz bir süreçtir (Sasaki, 2004: 11). Schaeffer, küreselleşmenin tek boyutlu bir süreç ya da daha homojen bir dünya yaratmadığını ifade ederek, farklı sonuçlarının bazıları için iyi bazıları içinse kötü olabileceğini savunmaktadır (Schaeffer, 2003: 11) Küreselleşmenin, bir homojenlik yaratıp yaratmadığı tartışılabilir bile kaçınılmazlığı konusunda büyük çoğunluk mutabık durumdadır.

Bu noktadan hareketle öncelikle kimlik kavramı hakkında açıklamaların yapılması gerekmektedir. Aslında kimlik sorunu, sosyal bilimlerdeki en karmaşık ve en tartışmalı sorunlardan biridir. Bunun nedeni kuşkusuz, kimliğin çok boyutlu olması ve her bir boyutuyla da farklı bir bilim dalının ilgilenmesidir (Türkbağ, 2003: 209). Kimlik kavramı, hem varoluşunu borçlu olduğu, hem de bu varlığı sürekli sakatlayan iki ana paradoksun kışkırtıcısıdır. Bu paradokslardan birincisi kavramın adından ve bu adın tarihsel arka planından kaynaklanmaktadır. Batı dillerinde Latince'nin idem (aynı) kökünden türetilen *identité-identity* kelimesi bir özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir. Türkçedeki kimlik ise, kim, yani "kimliklerden(sin)?" sorusundan türemiş, zorunlu bir mensubiyet işaretidir (Kılıçbay, 2003: 15). Latince'de aynılığı, sürekliliği içeren kimlik (*identity*) terimi uzun bir tarihe sahne olduğu halde, yirminci yüzyıla kadar popüler bir terim olarak kullanılmamıştır (Stavrakakis, 2001: 333). Bu noktada öncelikle kimlik kavramının hangi arayışlar sonucunda ortaya çıktığını da belirlemek gerekmektedir. Ben kimim ve neyim? sorusu kimlik arayışının özünü oluşturur (Akdemir, 2004: 44). Sosyal, kültürel, etnik, tarihi, coğrafi, antropolojik, psikolojik vb. birçok olgunun etkileşimi ile oluşan, kapsamlı bir kavram olan kimlik, antropolojik, etnolojik, tarihi, coğrafi, sosyal ve kültürel verilerle donanmış bireylerin hayata ve maddeye karşı takındığı özgün pozisyonudur denilebilir (Yeniçeri, 2006: 94).

Kimlik, farklılığın vurgulanmasıdır ki, bireysel kültürle bağlantılıdır. Bu anlamda modern toplum kimlik bilincinin gelişimine hız kazandırmıştır. Çünkü kimlik olgusu birey ve bireyselliğin gelişimine koşul olarak ortaya çıkmıştır. Sosyo-psikolojik bağlamda bireyin "kendisinin ne ve nerede olduğunu açıklaması" ve tanımlamasıdır (Akça, 2005: 10). Kimlik bireyin kim olduğuna ve nerede durduğuna ilişkin verdiği bir cevaptır. Varlığın ve aidiyetin bir tanımıdır (Yapıcı, 2009: 40). Kimliğin bireyselleşmeyi ön plana çıkardığı kadar, aynılaşmayı ve ortak hayat tarzını da beraberinde getiren bir süreç olduğunu düşündüğümüzde karmaşık bir sistem ile karşılaşmaktayız.

Ele alınması ve incelenmesi gereken önemli bir kavramda ulusal kimliktir. Ulusal kimlik, ulusal kültürün yaratılmış olması ile ulusal bir devletin yönetiminde, belirli coğrafya sınırları içinde yaşayan tüm bireylerin ortaklaşa yaşadıkları, hissettikleri tarihsel/kültürel bir kimlik (bizlik) duygusudur (Güleç, 1989: 15). Tarihsel oluşum açısından değerlendirildiğinde Fransız Devrimi ulusal kimliğin oluşumunda bir mihenk taşı gibidir. Siyasî manada self determinasyon fikrini başlatan konuma getirmesiyle, uluslar ulus-devlet şeklinde örgütlenip kendini ulusal kimlikle tanımlayacaklar ve bu kimliğe aidiyet hissedeceklerdi (Şimşek, 2008: 28). Ulus devletler kimlik inşası sürecinde devletler kendi ideolojilerine uygun bir şekilde düzenlemelerde bulunurlar. Özellikle ulusal kimliğin baskın şekillerinde devlet, hem düzenleyicidir hem de kurumları

aracılığıyla sosyalleşmeyi sağlayan kendi isteği doğrultusunda kültürel birliktelik oluşturan ürünlerin sahibidir (Tomlinson, 2003: 271). Ulus devletler, dünyayı oluşturan en önemli ekonomik ve politik birlikler olarak, bilinçli bir kültürel inşa süreci içinde gelişirler. Bu inşa sürecinin tamamen ideolojik olduğunu söylemek yanıltıcı olur. Bu süreci bir zamana ve mekâna hapsedmek ve orada dondurmak da yanıltıcı olabilir, çünkü ulusal kimlik inşasında geçerli olan ideoloji dışında, çok derinlere kök salmış bazı psikolojik süreçler (inançlar, gelenekler, yaşam biçimlerinin dayattığı psikolojik oluşumlar *v.b.*) vardır (Tekinalp, 200: 77).

Ulusal kimlik üzerine değerlendirme yaparken Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra, Osmanlı Devleti'nde görev almış olan devlet görevlileri ve subayların kurduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin de, Osmanlı Devleti'nden kalan halkı Türk ulusu haline getirmek için geliştirmeye çalıştığı Türk modernleşmesi süreci üzerinde de durmak gerekmektedir. Bu noktada ise karşımıza çok önemli tartışmalar çıkmaktadır. Modern Türk kimliği ile ilgili her tartışma, onun geçmişte ya hiç var olmamış olan ya da farklı şekiller altında karşımıza çıkan kültürel, siyasal ve tarihsel kökleri ile mukayese içinde ele alınmak zorundadır (Karpaz, 2009: 17). Çünkü Türk milletinin tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu kimlik yapısına bakacak olursak toprağa ve dine dayalı bir kimlik oluşturma süreci karşımıza çıkmaktadır. Zaten toprak ve ulusal kimlik arasındaki ilişki sosyal bilimlerde her zaman önemli bir araştırma konusu olmuştur (Dodds, 1993: 312). Toprağa kutsal bir yapı addederek onu korumaya ve yüceltmeye dayalı ve dini inançlar ile de güçlendirilmiş koruyucu ve sahiplenici bir içgüdüdür bu. Özellikle İslamiyet'in kabulü ve Anadolu'nun fethinden sonra değişen kültürel yapının da etkisi ile Türkleşme yerine İslamlaşma sürecinin hız kazandığını görebilmekteyiz. Ancak Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'ndan sonra parçalanması ve yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte seküler ve ulusçu bir yapılanmaya gidildiği görülmektedir. Bu süreci hem kültürel değerler ile şekillendirmeye hem de Avrupa'nın modernleşmesinden farklı olarak, kendi sahip olduğu İslamiyet'ten gelen değerler ve Osmanlı'dan kalan kültürel miras ile yoğurarak farklı bir modernleşme süreci yaşandığını belirtebiliriz. Zaten modern Türkiye'nin kimlik oluşumu süreci sadece gelişen burjuva yaşam tarzının insanlara benimsetilmesi değildir. Aynı zamanda kentten izole edilmiş elit mekânının dışında, gerçekte var olan sosyal ilişkilerin farklılığını koruyarak kimlik oluşturulabilmesi sürecidir (Batuman, 2005: 35).

Üzerinde durmamız gereken bir diğer kavram ise kültürel kimliktir. Ulusal kimlik ile kültürel kimliğin farklı dinamikler ile oluştuğu, farklı olgular olduğunu belirtmekte fayda vardır. Ulusal kimlik kültürel kimlikle aynı şey değildir. Ulusal kimlik, kültürel kimlikten birçok öğeler taşısa da onunla aynı değildir. Çünkü modern ulus devletler tarafından desteklenen ve yaşatılmaya çalışılan ulusal kimlik, ait olduğu toplumun kültür kaynaklarının tümünü içermez. O, kültür kaynaklarından bazılarının seçimi ile oluşturulmuş bir kimliktir. Aksi halde çoğu seküler anlayışla şekillenmiş/şekillendirilmiş ulusal kimlikleri anlamamız mümkün olmaz (Şimşek, Ilgaz, 2007: 195). Kültürel kimlikler ise anlamları, içerikleri ve sınırları belli ve belli bir öze sahip bütünsellik niteliği taşıyan nesnel varlıklar değildir. Aksine, kültürel kimlik, "tarihsel ve söylemsel olarak kurulmuş toplumsal bir gerçekliktir (Keyman, 2007: 222). Günümüzde ise

kültürel kimlikler küreselleşme olgusu tarafından şekillendirilmekte ve milli kültür öğelerinden ayrıştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak milli kültürün zayıflaması sosyal yapının direncini ve dayanma gücünü azaltmaktadır (Türkdoğan, 2004: 165). Küreselleşme olgusu içerisinde kültürel unsurlar kimlik sorunu haline dönüşürken, birbiriyle çelişir gibi görünen iki yaklaşım ortaya çıkar. Bunlardan birisi; Evrensellik ilkesini öne çıkaran kültürel homojenlik (türdeşlik) ya da popüler kültür, kitle kültürü, diğeri ise farklılıkları korumayı gaye edinen çok kültürlülük, yani uyuşmayan ama makul kapsayıcı kültürlerin bir çoğulculuğudur.

Kültür ve sanatta değişim kaçınılmaz bir olgudur. Tıpkı bireylerde olduğu gibi toplumlar da birbirleriyle iletişim kurarken, aynı zamanda bir değişim de yaşarlar. Tarihte hiçbir kültür saf değildir. Fakat aynı zamanda bir kültürün başka bir kültürü, bünyesine alarak onu tarih sahnesinden silmesi de yadsınamaz bir gerçektir. Günümüz kitle iletişim araçları, toplumların kültür ve sanat ortamlarına adeta ışık hızıyla ulaşımı olanaklı kıldı. Ancak güçlü ve bilinçli toplumlar bu etkileşimi doğru yönlendirebilmektedirler. Kültür ve sanat, bir ulusun geleceğinin teminatıdır da aynı zamanda. Sanatın evrensel olma beklentisi ile birlikte, onu yaratan sanatçısının ulusal karakterlerini yansıtmaya da doğal bir sonuçtur. Sanat eserleri; estetiği, evrensel bir ölçüt olarak ele almakla birlikte, bu eserlerde merkeze konulması gereken insancıl değerler ortak payda olmalıdır. Bu gün bile diriliğinden hiç bir şey kaybetmeyen ve birçok ulusun paylaştığı Yunus Emre, bunu sadece şiirlerindeki Türkçeyi doğru kullanımı ile değil, şiirlerine sinen evrensel insan sevgiyle başarmıştır. Büyük Önder Atatürk'ün söylevlerinde önemini birçok kez vurguladığı sanat ve kültür, üç bin yıllık geçmişi olan milletimizin kimliği ile adeta eş anlamlı yaşanmıştır. Bu tarihsel süreçler içinde dünyanın önemli birçok medeniyetiyle etkileşim yaşanırken, kültür ve sanatımız yok olmamış, aksine zenginleşerek gelişmiştir. Çünkü ancak köklü ve zengin kültüre sahip olan uluslar varlıklarını sürdürebilirlerdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun son iki yüz yılı içinde batıda yaşanan teknoloji ve sanayi devrimlerine ayak uydurulamayışın nedenleri arasında geleneksel kültür ve sanata olan bağların sürdürülüşü de gösterilmiştir. Sanat ve kültürel gelişimin, ekonomik gelişmişlikle paralel olduğu gerçeği maalesef hep göz ardı edilmiştir. Çoğu zaman geri kalmışlığı bir nişan gibi omuzlarında taşıma hevesi, giderek kendimizi inkâra, hatta kültürel varlıklarımızı bir yük olarak algılamaya kadar götürmüştür. 19. Yüzyıl sonrası Batı toplumlarında etkili olan kapitalist anlayış, hümanizmle yer değiştirerek sömürgeci bir ideali de uygulama peşine düştü. Batı, kendi gibi olmayan toplumları giderek birer istatistiksel varlık olarak algılamaya başladı. Bu gün Batı geri kalmışlıkla suçladığı birçok Afrika ülkesinin açlık ve sefaletinin suçlusu olan kendisi ile yüzleşmekten hep kaçındı. Günümüzde Türk sanatçısı ve aydını yaşananların bilinciyle devraldığı büyük mirasa yakışır sorumluluklarla hareket etmektedir. Yaşadığı çağa yabancı değil bilakis çağın gerektirdiği bilgi ve donanımları kuşanarak evrensel düzeyde eserler yaratmanın arifesindedir.

1.2. Kültürel ilişkiler

Unesco, milli kültürü tanımlarken, 'Kültür, toplumun kendi tarihsel gelişiminde sahip olduğu şuuruza bağlı olarak varlığını sürdürme isteğini taşır ve onun gelişimini sağlar.' şeklinde açıklıyor. Bu bağlamda ele aldığımızda kültürü, bireysel, yöresel ya da evrensel

etkenlerle gelişip değişebilen bir kavram olarak da değerlendirmeyi göz ardı etmememiz gerekir. “Nereden ve neresinden bakılırsa bakılsın kültür kavramlarının tümü için kimi tanımlamalar vardır ki bunların ilki, kültürün organik olduğudur, dirik bir anlam taşıdığıdır. Bir başka deyişle kültür değişir ve gelişir. Eskir ve yok olur. Hiçbir kültür ögesi durağan değildir; çünkü kültür kavramının varlığı için ön koşul, en az sayıda da olsa bir insan topluluğunun ya da toplum içinde oluşu nedeni ile bir insanın varlığıdır. Toplum, ister bir kavrayış olarak ister bir olgu olarak yok ise kültürden söz edilemez. Kültürün koşutu insan olunca, insanın değişkenliği kültürün değişkenliğini zorunlu kılmaktadır” (Erinç, 2004: 20). Bu değişim doğru yönlendirildiğinde zenginleştiren, bilinçsizce kullanıldığında ise kendisini yok edebilen bir güçtür. Ulusların kültürel değerleri objektif bir bakış açısıyla incelendiğinde, hiç birinin saf olmadığı görülür. Dil, sanat, mimari, giyim vb. gibi birçok değer birbirinden etkilenir ve beslenir, fakat bu etkileşim kopyalama ile yer değiştirdiğinde ise yozlaşma, ardından yok oluş başlar. Günümüzün teknoloji ve iletişim dünyasında yaşanan gelişmeler, çağlar boyunca ulaşılamamış büyük bir etkileşimi de beraberinde getirdi. Gelişmiş toplumlar, kültür ve sanat alanındaki gelişmeleri bilinçli yaklaşımlarla yönlendirmektedirler. Bilim ve teknoloji evrenseldir, fakat kültür milli değerleri içerir. Teknoloji ve iletişimin, kültür üzerine doğrudan ya da dolaylı olarak etkileri de yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin Televizyon dizileri yoluyla bir kültürel değer başka bir toplumun kültürel değişimine neden olabilir. Bunu ülkemizde 1970 sonrası yayınlanan Amerikan film ve dizilerinin toplumumuzda yaratmış olduğu etkileri incelediğimizde görebiliriz. Bu diziler toplum tarafından başlarda bir süre yadırganarak izlenmekle beraber, daha sonra aile ve toplumsal yapımıza nüfuz edip birçok yozlaşmaya da sebep olmuştur. Çoğu kez yok oluşunu hayıflanarak dile getirdiğimiz komşuluk ilişkileri, neredeyse orta yaşın üstündeki insanlarımızın bir daha yaşanamayacağına inandığı birer hatıra olarak kalmışlardır. “Değişme hayatın kanunlarından. Diri kültürler bu değişimlere kendi üsluplarını kazandırarak gelişmelerini sürdürürler. Soğuma sürecindeki kültürler ise değişmeyi yönlendiremez, ona üsluplarını veremezler. Canlı kültürler yabancı kültürler karşısında rahat ve kendinden emindirler; kültürel temaslardan çekinmezler. Yabancı kültür çevrelerinden aldıkları unsurları kendi gözleri ile görür, kendi bakış açılarından kavrar, değerlendirir ve ona, kültürü için duyduğu fonksiyonu yüklerler. Bu durumda, alınmış olan yabancı kültür unsuru hazmedilmiş, milli üsluba katılmış ve onu zenginleştirmiş olur” (Köseoğlu, 2003: 135).

İki kutuplu dünyanın giderek kapitalist-Liberal bir dünya egemenliğine boyun eğişinin ardından, ulusların kültürel mücadeleleri de giderek daha akılcı bir izlek üzerinde seyretmek zorunda kaldı. Çünkü 20. Yüzyıla başlayan bu yeni sömürü biçiminin adı artık küreselleşmedir. Diğer taraftan küreselleşmenin sonuçlarının henüz tam bir analitik işleme tabi tutul(a)mayışı veya muğlak, loş (obscure) yanlarının bolluğu, onu tahammül gösterilen bir kavram haline de dönüştürmüştür. Eşitlik, özgürlük ve ekonomik refah ülkülerinden yola çıkan Kapitalist-Liberal görüş, bu kavramlardan elde kalan ekonomik refahla yetinmek zorunda kaldı! Küresel güç olmayı başaranlar, öteki uluslara kültürel kimliklerini değiştirme karşılığında sundukları seçenek ise, sonrasında bedeli çok daha ağır ödenecek veresiye bir refah süreciydi. Küreselleşmede egemen gücün dışında başka bir değere tahammül yoktur. Özellikle, klasiğe bir karşı duruş

olarak gösterilen Modernizm olgusu da doğru irdelendiğinde kendi değerleriyle bir hesaplaşma bir başka yönüyle de klasiği arındırma evresiydi. Aslında Latince kökenli modernizm sözcüğü, M.S. 5. Yüzyılda pagan inanca sahip Roma’lıları, Hristiyan Romalı’lardan ayırt etmek için kullanılmış olmasına rağmen, Alman felsefeci JürgenHabermas onu eskinin karşısında ‘yeni’ anlamında kullandı. Bu konunun bizi ilgilendiren yönü ise bahsi geçen klasik ya da modernin neyi içerip içermediği sorusudur. Post modern düşüncenin 1960 sonrası kültür ve sanat ortamına kurtuluş reçetesi olarak sunduğu örneklerle bakıldığında da durum farklıdır. “Post-Moderrnizm’e gelince: Bu akımı, ister araya tire koyarak ister koymayarak yazalım, salt sözcük olarak şu şekilde anlamak, en azından sanattaki uygulamaları kavrayabilmek açısından yararlı görülebilir: Postmodernizm, Modernizm’den sonra, fakat onun üzerine oluşturulan bir akımdır. Bu akım, yine tanımını icabı, Modernizm’i temel alır ve onu red etse bile, onun ayrılmaz bir eki olarak yapar bu reddi. O hâlde Postmodernizm, her şeyden önce, bir eklektik anlayış içinde çoğulculuğu benimseyen ‘her şey olur’ parolasıyla kendini ortaya koyan bir akımdır; ‘ya öyle-ya böyle’ değil, ‘hem öyle-hem böyle’ düşüncesi onu çoğulcu çok yönlü bir akım hâline getirir” (Erinç, 2004: 165). Başlangıçta evrensel paylaşımaya olanak veren bir anlayışmış gibi görebileceğimiz Postmodernlik kavramı, bir başka yönüyle de Modernizm’in hedeflediği kültür emperyalizminin taşımacılık görevini üstlendiriyordu. “O hâlde Postmodernizm için her şeyden önce ‘modernleşme’ sürecinin tamamlanmış olması, modernleşmenin yapısının bir daha geri gelmemek üzere silinmiş olması bir ön şarttır. Bir başka deyişle, yaşam tarzı olarak, dolayısıyla eylem olarak modernliği özümsemiş, hazmetmiş, sindirmiş olmak gerekir. Aksi hâlde Postmodernizm bir taklit olur. Hem de kişiliği yok edici bir taklit...” (Erinç, 2004: 167).

Postmodernlik kavramını teknik içerikten öte bir düşünce tarzı olarak görmemiz gerekir. Sanatın bir tekniği olarak kullanılamaz. Aksi halde egemen fikrin etrafında eğreti şekilde kalacaktır. Bu tehlikenin farkına varan uluslar başta kendi kültürel kimliklerini çağın gereksinimlerine göre geliştirme ve zenginleştirme yoluna gitmişlerdir.

“Liberal ekonomilerde üretim ve tüketim bireyseldir, bireycidir. Ama kültürel yaşam bireysel olduğu kadar da toplumsaldır. Bunu kitlelilikle karıştırmamak gerekir. Toplumsal olan bireysel olanı içerir, oysa kitleli olan bireysel olanı baskı altına alır ve yok eder. Bu çok tehlikeli bir durumdur. Bu nedenle Avrupa ülkeleri özgür girişimi ve kültürel yaşamlarını başıboş bırakmıyorlar, ona ortak kültür mirası olarak sahip çıkıyorlar. Çünkü kültür ulusal ve evrensel anlamda herkesin malıdır ve her durumda bu özelliğini sürdürecektir. Bu gerçek herkese, ama özellikle devlet yöneticilerine ağır sorumluluklar yüklemektedir. Sanatın kültüre etkisi, bugünden yarına gözlenebilecek somut bir olgu değildir. Bu bir süreçtir. Kültürel yaratıcılık ve birikim, bunların topluma ulaşması çok zaman alır. Kültür devlet desteğinde, bilimsel düşünce ve yaratıcı bilinci geliştirecek anlayışta bir eğitim sistemiyle, tüm toplumsal kurum ve örgütlenme biçimleriyle ele alınıp işlenmedikçe sorun çözülemez. Bunun tersi kültürsüzleşmek, çürüme ve köleleşmektir. Kültürsüzlük, temelsizlik, bugünsüzlük, geleceksizliktir” (Aral, 1994).

Bu tehlikenin farkında olan bilinçli toplumlar söz konusu kültür-sanat olduğunda devletin bütün kurumlarıyla akılcı ve korumacı bir tepkisellik içinde yer alırlar. Çünkü sanatın yenik düşeceği bir süreçte, toplum bilincinden ve ruhandan söz etmekte olası değildir.

Günümüzde sanata faydacı (pragmatist) bir yapıyı meşru kılma adına yapılan manipülasyonlar da, sanatı seri üretimin bir reklam aracına dönüştürdü. Bu süreç sonrasında ise başta sanatın öz amacı sorgulanır hale gelmiştir. Küreselleşme niyetlerini ortak bir insanlık ideali yaratma masumiyeti şeklinde lanse eden güçler, başta, ulusların kendi kültürel kimliklerini inkâr etme beklentisi içine girmişlerdir. “Amerikan televizyonuna, müziğine, yiyeceğine, giysilerine ve filmlerine yer açmak için yerel popüler ya da geleneksel biçimlerin saf dışı edilmesi ya da dilsizleştirilmesi yoluyla dünya kültürünün tek tipleştirilmesi, birçokları tarafından küreselleşmenin esası olarak görülmüştür. Ve ABD modellerinin başka her şeyin yerini almasından duyulan bu korku, şimdi kültür alanından, geri kalan diğer kategorilerin üzerine dökülmektedir” (Jameson, ?: 40).

Kültürel gelişim süreçlerini tamamlayamamış fakat bununla birlikte ekonomileri bir anda gelişen uluslar, alelacele devşirme bir kültürel kimlik yaratıp bu kimliği benimsetme yoluna koyulmuşlardır. Sanatın tarihsel sürecini incelediğimizde ortaya çıkan her tepki ve yeniliğin toplumun beğeni ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiğini görmekteyiz.

Ancak yazılı kültürlerin varlığını ve etkinliğini sürdürebileceği bir dünyada, matbaanın üç yüz yıllık gecikmişliği bize feodal bir sözlü kültürle yetinme alışkanlığını da beraberinde getirmiştir. Günümüzün gelişmiş ülkeleriyle kıyaslandığında kitap okuma alışkanlığının üniversite düzeyinde bile yetersiz kalışı, bilgiye olan bu duyarsız yaklaşımı kanıtlar niteliktedir. Kitle iletişim araçlarıyla özellikle televizyonun düşük ve popülist programlarıyla yetinen toplum, kendi kültürel değerlerini de adeta bir mirasyedi hovardalığıyla harcamaktadır. “Anadolu gibi birçok kavmin konup göçtüğü, bu sırada kültür kalıntıları bıraktığı bir kara parçasının zengin bir kültürel birikime sahip olduğuna kuşku yoktur. Bu birikimlerden gelen insanların yarattığı değerler benzersiz bir ustalık ve duyarlılığın ürünleridir. Hepsi dilin imbiğinden geçerek kültürel değerlere dönüşmüşlerdir. Ancak günümüzde kültür dar anlamda, sıradan insanın ve halk ruhunun maddi içeriği üstünde yoğunlaşmıyor. Evrenselliğin çok değişik boyutlarda biçim kazanması yoluyla onunla birleşiyor. Kültür artık bir düşünme biçimi olarak kabul ediliyor ve ancak işlenmiş düşünce ve yaratıcılık insana evrensellik kazandırıyor” (Aral, 1994). Son elli yılda ülkemizde oluşan yoz ve düzeysiz bir kitle kültürü, bireylerinin sadece ekonomik refahı amaç edinen bir toplumsal oluşumu da beraberinde getirdi. Yaşadığı çevrede çoğu zaman anlamını dahi bilmediği tabelalarla dolaşan mekânlar, evrensel bir paylaşımın ürünü değil, olsa olsa kültür emperyalizmine bilinçsiz bir boyun eğişin göstergesidir. Bu oluşumu ortadan kaldırmak ise içgüdüsel tavırların ötesinde, ancak akılcı ve uzun süreçli hedeflerle aşılabilecek bir sorundur. Teknoloji ve bilimin şekillendirdiği bu yenedünya düzenine ancak bu donanımlara sahip uluslar yön verecektir.

20. Yüzyıl ortalarında Avrupa’ da yaşanan kaotik süreç ve ekonomik bunalımlar, yenedünya olarak adlandırılan Amerika’nın bu bayrağı devralmasına fırsat yaratmıştır. Uluslarda tıpkı bireyler gibi zenginliğe kavuştuklarında bu zenginliği taşıyabilecekleri araçlara ihtiyaç duyarlar. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa sanatını yerle bir eden ‘Dada’nın yarattığı uçsuz bucaksız alanlar, ekonomik güçle ambalajlanmış Amerikan sanatının özgür hareket alanına dönüştü. Sanatla adeta aynı adla anılan estetik, geçerliliğini yitirip, yerine güncel ve gelip geçici olanın ardına düşen bir anlayışı benimsedi. Dada hareketinin öncüsü olarak kabul edilen Marcel Duchamp’ın bile şaşırdığı bu sonuç, adeta ön koşullu bir kabullenişin göstergesi gibidir. Arkadaşı Hans Richter’e yazdığı amaçlamıştı. Neo-Dadacılar ise benim hazır-nesnelimde estetik güzelliği buluyorlar! Şişeliği ve pisuarı meydan okumak için suratlarına fırlatmıştım, ama bak onlar bunları estetik açıdan övüyorlar!” (Antmen, 2008: 191).

Amerikan Sanatı bir taraftan kendi yapay estetik ve düşünsel değerlerini yaratırken, diğer taraftan da gücünün sağlamış olduğu olanakları kullanarak bu değerlerin evrensel birer estetik ölçüt olarak kabul edilmesini sağladı. “Amerikan resmi nedir?” sorusunu “Amerikalılar nedir?” diye yanıtlayabiliriz. Genellikle Avrupalı bildiğimiz Marcel Duchamp, Max Ernst, Tanguy, Lipchitz ve öteki sanatçıların ABD müzelerinde Amerikalı sanatçı diye tanıtıldığını görmek hakikaten şaşırtıcı. Herkesin bildiği gibi, Amerikalılar (Kızılderililer, Siyahlar ve birkaç milyon Sarı ırktan insan dışında) Avrupalı göçmenlerdir. Amerika bu nedenle ister istemez Avrupa’nın sürdürücüsüdür” (Ragon, 2009: 38).

Amerika ve Avrupa’da ortaya çıkan Soyut Sanat, Pop Art, Op Art, Concept Art (Kavramsal Sanat), Land Art vb. gibi sanat akımlarının ülkemiz sanatçıları tarafından kolayca benimsenmesi, doğal bir özümseme sürecinin ardından mı gerçekleşti? Bu sorunun cevabını ararken öncelikle özgüveni oluşmuş, sanatı içselleştirmiş, sanatın evrensel ölçütlerinin ve sorunlarının farkında olan bir sanatçı profiline de gereksinim vardır.

Bizde plastik sanatlarda yaşanan değişimler doğal süreçlerde gerçekleşmediği için, bu gün bile primitif ya da klasik olarak adlandırabileceğimiz örnekler bulmakta zorluk çekiyoruz. Konunun en dramatik yönü ise özellikle 18.Yüzyıldan sonra zayıflayan Osmanlı imparatorluğu topraklarına iştah kabartan batının aşağılama ve alay içeren oryantalizmini kendimize klasik olarak kabul etme girişimleridir. Batıya sanat eğitimi alma düşüncesiyle gönderilen ressamlarımız ön koşullu bir kabullenışı de beraberlerinde götürdükleri için getirdikleri yenilik de kopya anlayışından öteye geçememiştir. Sanatta Batı’nın teknik bilgi ve donanımına olan gereksinimimiz yadsınamaz bir gerçektir. Buradaki asıl sorun ise, öğrenilen bu teknik bilgi ve yöntemlerle yaratılabilecek özgün bir ifade dilinin ortaya konulamama sorunudur. Bir Anadolu kilimi üzerine toprak bir testi yerleştirip, kübist anlayışta resmetmenin yenilik ya da özgünlükle uzaktan yakından ilişkisi yoktur. Pablo Picasso’nun, Paris’te ressam arkadaşlarına yapmış olduğu ‘ülkelerinizin kaynaklarına dönün’ çağırısı bu sorunu özetler niteliktedir. Burada yeni ve özgün üsluplar yaratabilmeyi sadece bireysel bir olgu olarak ele almamızda önemli yanlışlardan biridir. Yenilik ancak doğal bir süreç ve istemler sonucunda ortaya çıkarsa

özgünlük içerir. Yenilik istemi onu yaratan sanatçısıyla birlikte toplumsal bir beklentiye de gereksinim duyar.

“İmparatorluğun Batı’ya yeterince açılmadığı, 18. Yüzyılda Levni’den Abdullah Buhari’ye geçişteki organik süreklilik, 19. yüzyılın son çeyreğinden sonra Şeker Ahmet Paşa’dan Çallı İbrahim’e geçişte parçalanmış, ressamlarımız, resim diline özgü estetik sorunlara daha çok batı sanatının merceğinden bakmayı yeğlemişlerdir. Nitekim 1933 yılında kurulan ‘D’ Grubu ile bu parçalanma doruk noktasına ulaşarak, Modernizm adı altında gitgide kısırlaşan bir batı hayranlığına düpedüz çanak tutulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Çallı İbrahim ve arkadaşlarını ‘İzlenimcilik’i getirmekle suçlayan Nurullah Berk’in, çağdaş Türk resmine ışık tuttuğu gerekçesiyle, ‘dışavurumculuk’u taşıyan Ali Avni Çelebi’den övgüyle söz edişini anlamak gerçekten çok güçtür. Ayrıca sınırsız bir Batı tutkusunun, pekâlâ somut temellere oturabilecek Türk resmini ardı arkası gelmeyecek kopyalara itiş elbette ki karşı tepkileri beraberinde getirecekti.” (Ergüven, Yoruma, 2002: 28) Kültür ve sanatta, ancak ihtiyaçlar doğrultusunda yenilikler yaratılabilir ve gelişir. Sanatsal etkileşimde tıpkı toplumsal etkileşimin sınırları içinde gerçekleşmek zorundadır. Anadolu topraklarına yirmi beş asır gibi çok uzun bir yolculuğun ardından ulaşan Türkler, derin kültürel geçmişi olan birçok milletle etkileşim yaşamalarına rağmen, kültürel kimliklerini kaybetmemiş, bilakis zenginleşerek geliştirmişlerdir.

“Türklerin mimaride, heykel sanatında, resimde ve güzel sanatlarda oynadıkları rolü, genelde tebaasının rolünden ayırt etmek güçtür. Bir Türk halısı, İran halısından yalnızca dokuma tarzıyla değil motif ve renkleriyle de ayırt edilebilir. Aynı şekilde kimi durumlarda tıpatıp aynı olsalar bile Türk seramiğini İran seramiğinden ayırabiliriz. Safevi minyatürleri ile çağdaşları arasında Osmanlı ya da Hint minyatürleri arasında büyük fark vardır! Türkler iyi sanatçılardı, bunu kimse inkâr edemez. Sanatçılara karşı her zaman saygılı davranıp onları korumuşlardır aynı şekilde rahipleri ve din adamlarını da korumuşlar, saraylarına başkentlerine götürmüşlerdir ve bu bir biçimde, onlara sunulan bir onurdu” (Roux, 2007: 48).

Sanatın ve kültürün değerini bilen ve gereken duyarlılığı gösteren toplumlar geleceklerini de yaratmışlardır. Bu gün dünyanın bir çok sanat müzesinde hayranlıkla seyredilen eserler onu yaratan ülkeye prestij kazandırmanın yanı sıra büyük bir ekonomik gelirden sağlanmaktadır. Sadece tarihi ve turistik yerlerini korumakla yetinen ülkeler, ancak onu ziyarete gelen turistlerin nostaljik anılarıyla zihinlerde yaşayacaktır. Her dahi sanatçının, yaşadığı toplumun ve çağının çocuğu olduğunu göz önüne aldığımızda, tek başına bir sanatçının bu görevi başarabilmesi asla mümkün değildir. Bu sorun bilinçli bir toplum olmanın yanında, özenle uygulanan devlet politikaları ile aşılabacaktır. İnsanın mutlu olması ve yaşadığı çevreyle barışık yaşayabilmesi için fiziksel ihtiyaçlarının dışında, duygusal ve düşünsel isteklerinin de doyuma kavuşması gerekir. Duygu ve düşüncenin kalitesi ise ancak evrensel bilgi ve estetik algının yükselişyle oluşabilir.

Sanatçının eser yaratırken içinde yaşadığı çağın estetik algı düzeyinden haberdar olma sorumluluğu vardır. Bu gerçekleşmediğinde ise eseri yerel ve sığ kalacaktır. Sanat

üzerine yapılan tartışmaların merkezinde çoğunlukla yerel mi, evrensel mi sorusu da yıllarca kısır bir döngü içinde sürüp gitmektedir. Yapılan hataların başında ise, ya birinin tamamen dışlanması ya da bir diğ erinin tartışmasız kabullenışı gelmektedir. Sanatın en temel amacı olan duygu ve düşünceleri ifade etme ilkesinden yola çıktığımızda, ortaya konulan eserlerdeki samimiyet eksikliği bu eserlere karşı yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Yaratılan eser ister soyut olsun isterse somut olsun, eserin tercüme bir kültürü dayatma niyeti, daha başından izleyiciyle eser arasında kalın bir duvar örmektedir. Evrensellik kavramı ise çoğu zaman kuru bir taklidin savunması olarak kullanılmakta, adeta aspirin misali her derde çare fakat hiçbir sorunu da çözememektedir. Özgün eser yaratılmasında yaşanan sorunların yanı sıra, sanat eserlerine olan ilgide de aynı samimiyetsizlik söz konusudur. Çoğu zaman aydın ve entelektüel görünme kaygısı adına inançsız ve bilgisizce sanat galerilerine doluşan kalabalıklar, sanatsever olarak nitelendirilmektedir. Yirminci Yüzyılın başında Paris sanat ortamında, borsaya para yatırmak yerine, sanat eseri satın almakta birbirleri ile yarışanları, günümüz sanat ortamıyla kıyasladığımızda aradaki farkın nasıl bir uçuruma dönüştüğünü kolayca görebiliriz.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu güne kadar bir ya da iki Türk ressamının bir iki milyon Liraya resim satmasına şaşırarak bakan, hatta zaman zaman meslektaşları tarafından bile ağır eleştirilere maruz kalan ressamlarımızla küreselleşen bir dünyada ne kadar var olabiliriz? Günümüzün çağdaş ulusları nüfuslarının nicelik yönüyle değil, nitelikleriyle kültürel varoluşlarını gerçekleştirebilmektedirler. Müzik dendiğinde ilk akla gelen ülkenin Avusturya oluşu, Hollanda'nın ressam ve müzeleriyle ön plana çıkışı tesadüfi değildir. Bu gün Avrupa ve Amerikan sanatına karşı derin bir hayranlık ve öykünmeyle yetinmenin temellerini birazda bu sorunları aşamayışımızda aramamız gerekmiyor mu? Sanatı ve kültürü adeta bir görev savmak anlayışı yerine, onu gelecekte var olabilmenin temel varlığı olarak görmemiz gerekir. Sanata bakış açımız, orta öğretim karnelerindeki ders sıralanışı mantığı ile yaklaşıldığı sürece, evrensel sanat ortamında kendimizden söz ettirmemizde hiçte kolay olmayacaktır.

Sonuç:

Bugün yeni dünya düzeni içinde küreselleşme olgusunun kültür ve sanatı etkilemesinin yanı sıra, kitle iletişim araçlarının yoğun manipülasyonu da bu kavramları yönlendirmektedir. Küresel ve ulusal ideolojilerin, kültür ve sanatı etki alanı içine aldığı bilinen bir gerçektir. Bir yönüyle; küreselleşme düşüncesi, kültür ve sanat alanlarını genişleten bir unsur olarak savunulmaktadır. "Kültürün ve sanatın küreselleşmesi gerektiğini savunanlar, yereli ve ulusalı dışlamakta, dolayısıyla 'hâkim güç'ün değerlerine göre şekillenmesini istemektedir. Küreselleşmenin kültür ve sanatla ilişkilendirilmesi ve bu ilişki ağındaki söylemlerin neredeyse tamamı, kültür ve sanatın ideolojik bağlamlar çerçevesinde yapılmaktadır.

Kültür emperyalizmi söylemlerini haklı çıkartan en önemli gelişme ise, küresel iletişimin gelişmesi ile sanat eserlerinde görülen bilinçli güdümedir (manipülasyonlar). Amerika ve Batı ülkelerinde üretilen sanat eserlerinin, ekonomik

gelişimini tamamlayamamış ülkelerin sanat ürünlerine yansıyan yönlendirmesi oldukça dikkat çekmektedir. Küreselleşme şüphesiz ekonomisi gelişmemiş ülkelerin aleyhine büyümeyi hızlandırmakta, küresel kültür ve sanatın yaratılmasında, Amerika ve Batı dünyasına hizmet etmektedir.

Artık günümüzde Türk sanatçısı, sosyal değişimin etkisiyle yönlendirilen kültür ve sanatın, küreselleşme sürecinde olumlu ya da olumsuz etkenlerin bilinciyle hareket etmektedir. Ancak, kültür ve sanatın yeterince ele alınmamış bir “teknik”, “tavır” ve “kimlik” sorunu olduğunun bilincindedir. Türkiye’nin kültür ve sanat evreni içerisinde küreselleşmenin kaçınılmaz gerçeği olan “zorunlu değişim” bilinen bir gerçektir. Bu açıdan ele alındığı zaman küreselleşmenin kültür ve sanata olan etkisi ile iç dinamiklerini kavramak/irdelemek en geçerli yol olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKÇA, Gürsoy, “Modernlerden Postmoderne Kültür ve Kimlik”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, ss.1-24, Muğla 2005.
- AKDEMİR, Abamüslim, “Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 43-50, Erzurum 2004.
- ANTMEN, Ahu; 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, Sel Yayıncılık, İstanbul 2008.
- ARAL, İnci; Kurtarılmış Bölge Sanat, Hacettepe Üni. G.S.F. 4. Ulusal Sanat Sempozyumu, Ankara 1994, s. 25.
- AYDIN, Mehmet S., “Küreselleşmeye Genel Bir Bakış”, Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.
- BAŞKAYA, Fikret, Kavram Sözlüğü, Özgür Üniversite Yayınevi, Ankara,2005.
- BATUMAN, Bülent, “Identity, Monumentality, Security: Building a Monument in Early Republican Ankara”, Journal of Architectural Education, pp. 34–45, New York 2005.
- CAN, Nevzat, Siyaset Felsefesi Problemleri, Elis Yayınları, Ankara, 2005, s. 249
- DODDS, Klaus-John, Geography, “Identity and the Creation of the Argentine State”, Bulletin of Latin American Research, Vol. 12, No. 3. pp. 311-331, USA 1993.
- ERGÜVEN, Mehmet. Yorumla Doğru, YKY, İstanbul, 2002.
- ERİNÇ, Sıtkı. Kültür Sanat-Sanat Kültür, Ütopya Yayınları, Ankara 2004, s. 165
- GÜLEÇ, Cengiz, Türk Düşüncesinde Ulusal/Kültürel Kimlik Konusu: 1970 -1986, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989.
- JAMESON, Frederic. Küreselleşme ve Politik Strateji, Birikim Dergisi.
- KARPAT, Kemal Haşim. Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, Timaş Yayınları: 2054, Tarih İnceleme-Araştırma Dizisi: 15, İstanbul 2009.
- KEYMAN, E. Fuat, “Türkiye’de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı: 41, s. 217-230, Temmuz 2007.
- KILIÇBAY, Mehmet Ali, “Kimlikler Okyanusu”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı: 23, ss. 155-159, Ankara 2003.
- KÖSEÖĞLU, Nevzat; Milli Kültür ve Kimlik, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.
- RAGON, Michael; Modern Sanat, çev. VivetKanetti, Hayalbaz Kitap, İstanbul 2009.
- ROUX, Jean-Paul; Türklerin Tarihi, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2007.
- SARIBAY, Ali Yaşar, Global Toplumda Din ve Türkiye, Everest Yayınları, İstanbul, 2004.
- SARITAŞ, İbrahim, “Küreselleşme Kavramı”, Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler, Lotus, ed. Tefik Erdem, Ankara, 2006.
- SASAKI, Masamichi, “Globalization and National Identity in Japan”, International Journal of Japanese Sociology, 2004, Number: 13, (69–87).

- SCHAEFFER, Robert K., *Understanding Globalization: The Social Consequences of Political, Economic and Environmental Change*. Lanham, 2003.
- STAVRAKAKIS, Yannis, "Identity, Political", *Encyclopedia of Democratic Thought*, (Ed. Paul Barry Clarke and Joe Foweraker), Routledge, USA 2001.
- ŞİMŞEK, Ufuk, ILGAZ, Selçuk, "Küreselleşme ve Ulusal Kimlik", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 189-199, Erzurum 2007.
- ŞİMŞEK, Ufuk, *Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kimlik Arayışları (1718-1938)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Erzurum 2008.
- TEKİNALP, Şermin, "Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çok Kültürlülük", *Journal of İstanbul Kültür University*, pp. 75-87, İstanbul 2005.
- TOMLINSON, John, "Globalization and Cultural Identity", *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Edited by. David Held, pp. 269-277, London 2003.
- TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi, "Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı: 23, ss. 209-216, Ankara 2003.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, *Milli Kültür Modernleşme ve İslam*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık No: 97, İstanbul 2004.
- YAPICI, Utku, *Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik Estonya, Ukrayna ve Kazakistan Örnekleri*, Tan Kitabevi Yayınları No: 24, Araştırma Dizisi No: 12, Ankara 2009.
- YENİÇERİ, Özcan, "Fransızların Fransızlığı Ne ise Türklerin Türklüğü de Aynıdır" *Türk Yurdu*, Cilt: 26, Sayı: 221, ss. 93-97, İstanbul 2006.